

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Τακτικού καθηγητοῦ
τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας

ΟΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
ΚΑΙ Η ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΣ
ΦΙΛΟΘΕΗ ΜΠΕΝΙΖΕΛΟΥ Η ΑΘΗΝΑΙΑ
(† 19 Φεβρουαρίου 1589)*

Α'

Ὅτε τὴν αὐγὴν τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1589 ἡ ὁσιομάρτυς Φιλοθέη ἀφῆκε τὸ πνεῦμα, χορὸς ἁγίων, μαρτύρων καὶ ἀσκητῶν ἐδοξολόγησε τὴν γενέθλιον αὐτῆς ὡς ὁσίας ἡμέραν, τὴν ὁποίαν συνταχθέντες, Ἐκκλησία καὶ Λαός, συνεορτάζομεν σήμερον. Ρικνὸν τὸ σῶμα, κακουχηθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων διὰ ραβδισμῶν καὶ ἄλλων κακώσεων, ὑπέικον εἰς τὰς πολυτεῖς νηστείας καὶ ἀσκήσεις, τὸν ἄγωνα τὸν ὁποῖον ἡ ὁσία ἠγωνίσθη κατὰ τοῦ μὴ ἔχοντος σάρκα καὶ αἷμα προαιωνίου ἐχθροῦ ἡμῶν. Μεγάλη ἡ ψυχὴ, ἀχθεῖσα χριστιανικῶς, κυριαρχήσασα τῶν δεσμῶν, τῶν βασάνων, τῶν ἀντιξοοτήτων, ἐλευθερωθεῖσα τῆς πέδης τῆς δουλείας τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ τοῦ κοσμικοῦ κυριάρχου. Πίστις εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, τὴν παράδοσιν, τὴν εὐσέβειαν τοῦ δουλεύοντος

* Κατὰ βάσιν: Λόγος ρηθείς, παρακλήσει τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν σχετικὴν τελετὴν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ «Παρνασσοῦ» τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1971, ἐπὶ τῇ 150ετηρίδῃ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Περὶ τῆς ἁγίας πρβλ.: Ἀκολουθία καὶ Βίος τῆς ὁσιομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ μητρὸς ἡμῶν Φιλοθέης τῆς Ἀθηναίας ψαλλομένη τῇ 19ῃ Φεβρουαρίου. Ἀνασυνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ρωγῶν [νῦν Σερβίων καὶ Κοζάνης] Διονυσίου Ψαριανοῦ, μετ' εἰσαγωγῆς Νικ. Β. Τωμαδάκη, τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν Ἀθήναις 1953, 8^ο, σσ. 80. — Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Περὶ τῆς ὁσίας Φιλοθέης τῆς Ἀθηναίας, Ἑλληνικά ΙΓ', 1954; σσ. 122 - 127. — Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ Παλαιολόγων καὶ ἄλλων εὐγενῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σσ. 355 - 372. — Σωφρονίου πρ. Λεοντοπόλεως Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον, Ἀθῆναι [1961], σσ. 464 - 465, ἐν λέξει. — Ἡ πρᾶξις Μεθοδίου Β' (1599 - 1602) περὶ ἁγιοποιήσεως τῆς Φιλοθέης ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κωνστ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἐν ἐφημ. Φιλομαθῶν, ἀριθ. 593 τοῦ 1866. Ἡ πρὸς Ἱέρακα μὴ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα ἐν Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ, 1868, σσ. 194 - 195.

Γένους καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν. Πίστις εἰς τὸ βάπτισμα, διὰ τοῦ ὁποίου συνεσταυρώθη τῷ Χριστῷ καὶ ἐνεδόσατο αὐτόν, χιτῶνα φωτισμοῦ, ἀληθείας καὶ λυτρώσεως. Πίστις εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ περιδοξοῦν καὶ ἱστορικὸν καὶ ἀρχαῖον ἄστὺ κατῴκησεν, ὑπὴρέτησεν, ἐχειραγώγησεν ἡ Φιλοθέη. Πόλεμος πρὸς τὴν κακίαν τοῦ κόσμου, τὴν ἀμάθειαν, τὸ σκότος, ὅ,τι ἐνεσάρκωνεν ἡ ἐπιβληθεῖσα δουλεία, ἡ μὴ δυνηθεῖσα νὰ συσκοτίσῃ ἢ ν' ἀμαυρώσῃ τὴν συνείδησιν τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ἐκράτουν ὡς λαμπάδα ἄσβεστον ἀνημμένην οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ συνειδότες τοῦ Γένους. Ἀγὼν κατὰ τοῦ μιάσματος τοῦ ἐξιλαμισμού, τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν παρθενοφορίας, τῆς μολύνσεως τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἀσκησις εἰς τὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία μετὰ τῆς ψυχῆς ἄγει πρὸς ἐξαγιασμόν καὶ τὸ ὑπομένον τοὺς κόπους σῶμα. «Δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῇ Κύριος», παιδείας δ' οὐχὶ τόσον ψευδοφιλοσόφου καὶ πολυμῶρου ἐν ταῖς πολυπραγμοσύναις αὐτῆς, ἀλλὰ παιδεύσεως εὐσεβείας, σωφροσύνης, ἐργασίας καὶ σεβασμοῦ καὶ πίστεως πρὸς τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν. Καὶ δὲν ἐκάμφθη τὸ σῶμα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν, δὲν ἐλύγισεν ὑπὸ τὰς νηστείας, τὰς ἀγρυπνίας, τὰς φροντίδας τῆς διοικήσεως τοῦ ἀνέχοντος τὸ βάρος τῆς καθοδηγήσεως καὶ σωτηρίας τῶν ἄλλων. Δὲν κατεπονήθη ὑπὸ ἀβρωσίας ἢ ἀποσίας ἢ ἀσιτίας ἢ ἀυπνίας, μολονότι καὶ αὐταὶ ἐτηρήθησαν κατὰ τοὺς μοναστικούς κανόνας. Δὲν ἐπιρρεάσθη ἐκ τῆς πτωχείας εἰς ἣν περιέπεσε διὰ τῆς κουρᾶς ἢ τὸ πρὶν ἀρχοντοπούλα καὶ πλουσία κόρη τῆς οἰκογενείας τῶν Μπενιζέλων. Δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τὸν φόβον τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον Ἐκεῖνος ἐνίκησε χάριν ὧν ἡμῶν διὰ τῆς Ἀναστάσεως. Δὲν ἐκάμφθη ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκηδίαν καὶ ἀχαριστίαν, ἡ ὁποία καὶ ἔστειλε πολλοὺς καὶ θὰ στείλῃ εἰς τὸν τάφον. Κατ' ἀνθρώπον ἀντέστη ἐπὶ μῆνας δύο καὶ ἡμέρας εἴκοσιν, ἀφ' ἧς τελοῦσα μετὰ τῶν συμμοναστριῶν τῆς τὴν ἀγρυπνίας τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τὴν 29ην Νοεμβρίου τοῦ 1588, ἐδέχθη τὴν ὀργὴν καὶ τὰ βούνευρα, τὰς πληγὰς, τὰς ὕβρεις, τὰς κακώσεις, παρ' ὀλίγον τὸν θάνατον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ναῖσκου τοῦ μετοχίου τῆς εἰς τὰ Πατήσια, καὶ ἔκτοτε κλινήρης ἀντέσχεν εἰς τὰς κακώσεις, ἐλπίζουσα νὰ ἀναλάβῃ αὐτῶν, οὐχὶ χάριν τῆς ζωῆς ἀλλὰ χάριν τοῦ ἔργου, ὅπερ προέθετο πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν τῶν συνανθρώπων αὐτῆς καὶ πρὸς ἀντίληψιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅτε ἡ τελευταία προσευχὴ αὐτῆς δὲν εἰσηκούσθη καὶ ἤκουσε καὶ ἐκείνη, ὡς ἄλλοτε ὁ Ἀπόστολος, «ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις Μου», ἀφῆθη εἰς τὸ ἔλεος τοῦ μεγαλοδυνάμου Θεοῦ, ἐξομολογηθεῖσα δὲ καὶ κοινωνήσασα, παρέδωκεν ἡσύχως τὸ πνεῦμα, διὰ νὰ ἐπανελθῇ τὸ μὲν σῶμα εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθη, ἡ δὲ ψυχὴ νὰ πορευθῇ ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων, ἔνθα οὐκ ἔστι λύπη ἢ στεναγμός ἀλλ' ἀτέρμων τελεῖται ἡ δοξολογία τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦ καταξιούντος ἡμᾶς ἀγωνίζεσθαι, καὶ τοὺς ἡττωμένους ἐλεοῦντος καὶ

τοὺς τὸν δρόμον καλῶς τελέσαντας στεφανοῦντος καὶ μέλλοντος ἐκ δεξιῶν καθίσαι τῆς οὐρανίου Αὐτοῦ βασιλείας.

Τίς διηγῆσεται τὴν χαρὰν τῶν ἀγγέλων, τὸ ἰσάγγελον τῶν ὁποίων σχῆμα εἶχεν ἡ θανοῦσα ἐνδυθῆ καὶ τὸν μακαριστὸν ψαλμὸν τὸ Ἀλληλουῖα δι' ὅλου τῆς τοῦ ἀγῶνος ψάλει; Τίς διηγῆσεται τὴν χαρὰν τῶν ὁσίων, οὐ μόνον ὧν διὰ παρθενίας καὶ τελείας ἀγνείας ἐτελειώθησαν, ἀλλ' ὧν καὶ διὰ μετανοίας ἐκ τοῦ ἁμαρτωλοῦ πρὸς τὸν ἐνάρετον ἐπανεστράφησαν βίον καὶ τὰ ἐγκόσμια ἀπεστράφησαν; Τίς διηγῆσεται τὴν χαρὰν τῶν δικαίων, ὅσοι ἐδικαιώθησαν οὐ μόνον ἐκ Πίστεως ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν; Τίς διηγῆσεται τὴν χαρὰν τῆς θριαμβευούσης Ἐκκλησίας, τῶν ἀρχιερέων, τῶν ἱερέων, τῶν μοναστῶν, τῶν τοῦ κλήρου, πάντων εὐσεβῶς ἐγγισάντων τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἢ αὐλισθέντων εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου; Ὅποση ἡ χαρὰ τῶν πιστῶν, ὧν οἱ ἀπειράριθμοι δῆμοι, μὴ ἔχοντες ἵνα προσφέρουν θυσίας, αἶμα, σοφίαν, πλοῦτον, προσέφερον τὰς καρδίας αὐτῶν καὶ τὴν ἀφελότητα, ὥς παιδιά καὶ ἄρνια ἄκακα καταστήσαντες κατοικητήριον τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὴν θείαν δόξαν;

Ἀλλ' ἰδοὺ συναγείρονται οἱ μάρτυρες, ὅσοι ἐπρίσθησαν, ἐλιθάσθησαν, στόματι μαχαίρας ἀπέθανον, ἐν φυλακαῖς ἠκίσθησαν καὶ ἐβασανίσθησαν, οἱ ὁμολογηταὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, οἱ μὴ ἀρνηθέντες τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, οἱ ραβδισθέντες, ἐμπτυσθέντες καὶ μυρία κακὰ παθόντες χάριν Ἐκείνου, ἀλλὰ μὴ προδώσαντες τὸ ὄνομά του καὶ τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν πίστιν. Τῶν μαρτύρων αἱ φάλαγγες, τῶν ὁσίων ὁ δῆμος, τοῦ κλήρου τὸ στράτευμα, τὸ θεῖον ἱεράτευμα, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἐσμός, παραχωροῦν τὰ πρωτεῖα εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ λόγος ὁ τοῦ Σταυροῦ, ἡ σοφία τοῖς σωζομένοις, ἠκούσθη παρὰ τὸν Ἀρειὸν Πάγον ἅπ' αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν ἐξενεχθεῖς, ὅπερ τὸν ἄγνωστον τέως Θεὸν κατήγγειλεν ὡς σαρκωθέντα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. Ἰδοὺ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ αὐτήκοος τοῦ λόγου μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ, Ρουστικοῦ καὶ Ἐλευθερίου, οἱ πρῶτοι τῶν Ἀθηνῶν μάρτυρες, σπεύδουν πρὸς τὴν ἐν δόξῃ ἀναβαίνουσαν νεομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Φιλοθέην. Ἰδοὺ ὁ Νάρκισσος ἐκ τῶν Ἑβδομήκοντα, ἰδοὺ ὁ Πόπλιος, ὁ Διονύσιος καὶ ἡ Χριστίνα, ὁ Ἡράκλειος, ὁ Παυλῖνος καὶ ὁ Βενέδικτος, ἡ Δαρεία, ὁ Μηνᾶς καὶ ὁ Ἑρμογένης, ὁ Ἰσαυρος, ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Ἰννοκέντιος, καὶ ἅπας τῶν μαρτύρων ὁ χορὸς, ὅσοι ἐξέχεον ἐν Ἀθήναις πρὸ τῆς Φιλοθέης τὸ αἶμα αὐτῶν ἢ ἄλλως τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἔθηκαν ὑπὲρ τῶν πολλῶν. Ἰδοὺ οἱ ἅγιοι τῶν Ἀθηνῶν ἐπίσκοποι, ὁ κλεινὸς Λεωνίδης, Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης ὁ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐξορισθεὶς καὶ ἐν ἐρημίᾳ τελειώσας τὸν βίον, ἰδοὺ οἱ ἅγιοι πάπαι οἱ καταγόμενοι ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ Ἀνάκλητος, ὁ Ὑγίεινος, ὁ Σίξτος ὁ Β', ἰδοὺ οἱ κλεινοὶ διδάσκαλοι καὶ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας οἱ μαθητεύσαντες ἄλλοτε εἰς τὰς Σχολὰς τοῦ Ἀστεως, ὁ Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἰδοὺ πλῆθος εὐσεβῶν,

κοσμικῶν, λογίων, ἀπλῶν καὶ σοφῶν, γερόντων καὶ νέων, γυναικῶν καὶ παίδων, πολεμιστῶν καὶ ἀνωνύμων μαρτύρων ὅσοι ὑπερήσπισαν τὴν αἰωνίαν καὶ ἐνδοξον ταύτην πόλιν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας κατὰ τῶν ἀντιχρίστων καὶ τῶν βαρβάρων. Ἰδοὺ ἡ εὐτυχήσασα νὰ πιστεῦσῃ ἐξ ἀκοῆς τοῦ ἀποστολικοῦ λόγου Δάμαρις, γυνὴ Ἀθηναία, καὶ περαιτέρω κάπου, ζηλοῦσα τὴν δόξαν τῆς ἀπλοϊκῆς Ἀθηναίας μοναχῆς, ἡ μετανοοῦσα βασίλισσα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ἡ προσκαίρως ἀναστηλώσασα μετὰ τῶν εἰκόνων καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Καὶ πληθὺς ἀνωνύμων εὐσεβῶν, ὧν ὁ Θεὸς οἶδε καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ ὀνόματα.

Χοροὶ ἀγγέλων ψάλλουν, χοροὶ μαρτύρων διανοίγουν τὸν δρόμον μέχρι τοῦ ὑποποδίου τοῦ οὐρανίου θρόνου, ὅπου γονυπετὴς ἡ Φιλοθέη θὰ ζητήσῃ τὸ ἔλεος τοῦ Πανοικτίρμονος διὰ τὸ δουλεῦον Γένος καὶ ὅπου ὁ Πρωτόκλητος Ἀπόστολος Ἀνδρέας, μὴ λησμονῶν τὴν ἐξ Ἑλλήνων καταγωγὴν αὐτοῦ, θὰ πρεσβεύσῃ ὑπὲρ τῆς δεομένης καὶ τῆς ἐπιτεύξεως τῶν ὧσων ἐκείνη, ἡ τιμήσασα αὐτὸν διὰ τῶν ἐγερεθέντων ἐπ' ὀνόματί του Ναῶν. Ἰδοὺ ἡ Θεοτόκος ἡ Ἀθηνιώτισσα, αὐτὴ ἐκείνη ἡ ὁποία ἐδέχθη εἰς τὸ νέον τῆς κατοικητήριον, τὸν πρὶν τῆς Παλλάδος Παρθενῶνα, τὸν Βασίλειον τὸν Β' νικητὴν τῶν θρασέων ἐχθρῶν μας, ὑποβάλλοντα ταπεινῶς τὰ νικητήρια καὶ ἀπαλλάσσοντα τὴν ἱεράν πόλιν τῶν δεσμῶν καὶ τῶν φόρων καὶ καθιστῶντα αὐτὴν αὐτοδέσποτον. Ἰδοὺ αὐτὸς ὁ Παῦλος χαίρων προσβλέπει πρὸς τὴν μακρινὴν τῆς Δαμάρεως μαθήτριαν.

Ἐπὶ τούτοις ἡ ἀγία ἐν πνεύματι λαλεῖ καὶ τὸν ἰλασμόν αἰτεῖ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ δουλεῦον Γένος, τὸν φωτισμόν διὰ τὸ ἀποβαρβαρούμενον, τὴν λύτρωσιν διὰ τὸ στενάζον, τὴν σωτηρίαν διὰ τὸ χειμαζόμενον. Τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ζητεῖ διὰ τὰς ἀμνάδας τὰς πνευματικὰς τὰς ὁποίας ἀφῆκεν ὀπίσω, τὴν σκέπην διὰ τὸ μοναστήριον, τὴν φυλακὴν διὰ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπρογραμματίσας, τὸ ἔλεος δι' ἑαυτήν, τόσον μόνον!

Καὶ ὑπὸ τοὺς αἶνους τῶν ἁγίων χορῶν εἰσηλθεν εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου τῆς. Ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ πατριάρχου Ματθαίου Β' κατέλεξεν αὐτὴν εἰς τὸν χορὸν τῶν ὁσίων γυναικῶν. Μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς Κρίσεως, ἡ Φιλοθέη παρίσταται τῷ Θρόνῳ τοῦ Αἰωνίου.

Β'

Ἄλλ' ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, λήγοντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἀπεφάνετο : «ἔδοξεν ἡμῖν τε καὶ πάσῃ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τῶν καθευρεθέντων ἐνταῦθα ἀρχιερέων συγγραφῆναι καὶ ταύτην τῷ χορῷ τῶν ὁσίων καὶ ἁγίων γυναικῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι σπανιώτατα ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀνακηρύττει ἐκ τῶν ἁγίων, ἀφήνονσα ἵνα γεννηθῇ ἡ περὶ μαρτυρίου ἡ ὁσιότητος ἀντίληψις καὶ πεποίθησις πρῶτον εἰς τὸ πλήρωμα αὐτῆς, τὸν

λαόν, καὶ ἐκδηλωθῇ δι' ἀνεγέρσεως ναῶν, τελέσεως πανηγύρεων, συγγραφῆς ἀκολουθιῶν, εἴτα δὲ ἔρχεται ἐπισήμως (ἡ Ἐκκλησία), ἵνα κυρώσῃ τὴν πάγκοινων ἀντίληψιν διὰ πράξεων, οἵαι αἱ καθιερώσασαι ἐπὶ μὲν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως τοὺς ὁσίους Ἰωάννην τὸν Ἐρημίτην (Ξένον) ἐν Κρήτῃ καὶ Γεράσιμον ἐν Κεφαλληνίᾳ, κατὰ δὲ τὰς ἡμέρας μας τὸν ἅγιον Νεκτάριον ἐπίσκοπον Πενταπόλεως, τὸν ὅσιον Κοσμάν τὸν Αἰτωλὸν καὶ Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτην.

Ἄλλ' ὁφείλω ἐδῶ νὰ εἶπω ὅτι ἡ ὅλη Ἐκκλησία (δηλαδή καὶ ἡ πρὸ τοῦ σχίσματος) δὲν ἀνύψωσεν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ἁγίου μόνον τοὺς ὁσίως ζήσαντας, νηστεύσαντας καὶ φαγόντας ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον ἢ ὄσπρια βρεκτά, οὐδὲ μόνους τοὺς μάρτυρας τοὺς τυμπανισθέντας, τμηθέντας τὴν κάραν ἢ ἄλλως τελειωθέντας. Βασιλεῖς, ποιηταί, μουσικοί, ζωγράφοι, στρατηγοί, στρατιῶται, ἡγούμενοι μοναστηρίων, εἰκονόφιλοι μαχηταί, ἀνεδείχθησαν εἰς ἁγίους, ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας, ἀνεξαρτήτως τῆς ὁσιότητος τοῦ βίου αὐτῶν, διὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπιτελεσθῆν ὑπὲρ τοῦ Λαοῦ ἔργον, ὡς π.χ. διότι συνέθηκαν καὶ ἔψαλαν τοὺς ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὁ Ρωμανός, ὁ Ἰωσήφ, ὁ Ἰωάννης Κουκουζέλης, ἢ διότι ὀρθῶς ἐδογματίσαν ὡς ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ ὁ Φώτιος, ἢ διότι ὑπερήσπισαν τὸ κράτος καὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν ὡς ὁ διώκτης τοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τὰ ἄλλα Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἢ αὐτὸς ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Ἐν προκειμένῳ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκουμενικός Μεθόδιος ὁ Β' καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Ἱερὰ Σύνοδος καὶ οἱ ἐνδημοῦντες τότε ἐκεῖ ἀρχιερεῖς καλῶς ἐγνώριζον ὅτι ἡ ἁγία Φιλοθέη καὶ ἔγγαμος εἶχε διατελέσει καὶ τοὺς Ἀθηναίους εἶχε περιλούσει δι' ὕβρεων (τὰς ὁποίας ὁμως ἀσφαλῶς ἄλλος καλαμαρᾶς καὶ ψευδολόγιος εἶχε συντάξει), καὶ κατ' ἀνθρώπον ἀμαρτωλὴ ὑπῆρχε καὶ θαύματα δὲν εἶχε μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἀνακηρύξεώς της ἐπιτελέσει, ὥστε νὰ καταταγῇ μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ὁσίων. Ἡ ὀρθὴ ἀπόφασις θὰ ἦτο νὰ καταταγῇ μεταξὺ τῶν μαρτύρων. Ἀλλ' εἰς τοὺς πονηροὺς ἐκείνους καιροὺς, οὐδὲ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἠδύνατο νὰ λάβῃ τοιαύτην ἀπόφασιν οὐδὲ οἱ προύχοντες τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ἐπιχώριος ἐπίσκοπος καὶ αἱ μοναχαὶ τῶν μοναστηρίων της τῆς Ἀττικῆς ἠδύνατο νὰ ἀναγνώσουν ἐν Ἀθῆναις παρόμοιον ἔγγραφον! Ἐκαλύφθη λοιπὸν κατ' ἀνάγκην καὶ ἐκ φόβου τῶν Τούρκων ἡ ἀπόφασις τῆς ἁγιοποιήσεως διὰ τοῦ μανδύου τοῦ ὁσίου ἀντὶ τοῦ στεφάνου τοῦ μάρτυρος! Ἀλλ' εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν ἡ Φιλοθέη ὑπῆρξεν ὁσιομάρτυς, καὶ δὴ νεομάρτυς. Καὶ εἰς τὴν σχετικὴν ἀγιολογικὴν φιλολογίαν σχεδὸν πάντοτε κατατάσσεται μεταξὺ τῶν νεομαρτύρων¹, τούτων θεωρουμένων ὡς τῶν μετὰ τὴν κατὰ τὴν 29ην

1. O. H. Delehayе ἐν *Greek Neo - Martyrs, Constructive Quarterly* 9, 1921, σ. 701 (= τοῦ αὐτοῦ, *Mélanges d'hagiographie grecque et latine*, Bruxelles 1966,

Μαΐου 1453 ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁμολογησάντων τὴν πίστιν καὶ μαρτυρησάντων, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Λουκᾶ Νοταρᾶ, τῶν υἱῶν καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι τὸ θέρος τοῦ 1453 ἀπετμήθησαν τὴν κεφαλὴν, μὴ δεχθέντες νὰ ἐξομώσουν, ὅτε καὶ θὰ ἐσώζοντο. Νεομαρτύρων τῶν ὁποίων ὁ μόνος ναός, φεῦ, ὑπάρχει τοῦ Ἐθνὸς ἡ ἀκοίμητος συνείδησις.

Ἄλλ' ἡ ἀντίληψις αὕτη, κατ' ἐμέ, δὲν εἶναι ἡ ὀρθή. Οἱ Νεομάρτυρες δὲν εἶναι ὑπόθεσις τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ πολὺ παλαιότερα, ἀφ' ἧς δηλονότι ὁ Μωάμεθ διὰ τῆς σπάθης ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν δυσσέβειαν του τὸν ἐβδομον ἤδη αἰῶνα. Τοῦτο εἶναι τὸ ὀρθόν.

Ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίαι μαρτύρων: Ὅσοι διὰ τῶν αἱμάτων τῶν ἐθεμελίωσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν, εἰς τὸ Κολοσσαῖον, εἰς τὴν Ἀνατολὴν, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὴν Νικομήδειαν, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπουδήποτε, τοὺς ὁποίους τιμᾷ σύμπασα ἡ Ἐκκλησία διακρίνουσα αὐτοὺς εἰς ἱερομάρτυρας, παρθενομάρτυρας, μεγαλομάρτυρας, καὶ εἰ τι ἄλλο. Ἰατροὶ ὡς ὁ Παντελεήμων, στρατιωτικοὶ ὡς ὁ Δημήτριος, παρθένοι ὡς ἡ Αἰκατερίνα (τοῦ Σινᾶ).

Ἡ δευτέρα κατηγορία εἶναι οἱ μάρτυρες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Εἰκονομαχίας, ὅτε πλείστοι ὅσοι, ἰδίᾳ μοναχοὶ πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις τῆς Ὀρθοδοξίας, εἴτε ἐν Ἀνατολῇ εἴτε ἀλλαχοῦ, ἠψήφησαν τὰ προστάγματα τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων καὶ τῶν κατ' ἐπιταγὴν αὐτῶν ἐκκλησιαστικῶν συναθροίσεων, ἐτήρησαν τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἐξωρίσθησαν, ἐσημειώθησαν διὰ πυρός, ὡς οἱ Γραπτοὶ Στουδίται Θεοφάνης καὶ Θεόδωρος, ἀπέθανον ἐν ἐξορίαις καὶ φυλακαῖς, ἐθανατώθησαν, ἐτυφλώθησαν, ἀλλὰ δὲν ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν τότε, σημειωτέον, ἐτήρει ἀλώβητον ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν εἰκόνων ἡ ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησία. Αὐτοὶ εἶναι οἱ μάρτυρες μεταξὺ ὀγδόου καὶ ἐνάτου ἰδίας αἰῶνος.

Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν κατατάσσονται ὅσοι κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ μέχρι σήμερον, ἐκβιασθέντες νὰ ἐξομώσουν εἴτε ὑπὸ βαρβάρων

σ. 246) καὶ *Le martyre de Saint Nicetas le jeune*, «Mélanges Schlumberger», Paris 1924, σ. 205 (= αὐτόθι, σ. 307) θεωρεῖ ἀρχαίους μὲν μάρτυρας τοὺς καὶ μέχρι καὶ τῆς εἰκονομαχίας, νεομάρτυρας δὲ τοὺς «par les musulmans, notamment par les Turcs». Διὰ τοὺς Νεομάρτυρας: S. Salaville, *Pour un Répertoire des Néo-Saints de l'Église Orientale, Byzantion* XX, 1950, σσ. 223 - 237. Βασικῶς τὸ βιβλίον τοῦ ἀειμνήστου Χρυσόστομου Παναδόπουλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Οἱ Νεομάρτυρες (εἰς τρίτην ἐκδοσιν ὑπὸ Ἰωάννου Χρ. Κωνσταντινίδου, Ἀθῆναι 1970) πρέπει ν' ἀνασυνταχθῇ καὶ συμπληρωθῇ, μὴ παρέχον τὸ γε νῦν τὴν ἣν ἔδει εἰκόνα τοῦ θέματος καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν μαρτυρίων καὶ τὰ πρόσωπα ἅτινα γνωρίζονται σήμερον μαρτυρήσαντα.

εἰδωλολατρῶν εἴτε ὑπὸ μουσουλμάνων, ὡμολόγησαν τὴν καλὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ ἐπροτίμησαν τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' οὕτε τοὺς βαρβάρων θεοὺς ἐσεβάσθησαν οὐδ' ἐξισλαμίσθησαν.

Οὕτω τὴν 22αν Ἰανουαρίου ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἄθλησιν τῶν ἁγίων μαρτύρων Μανουήλ... καὶ τῶν λοιπῶν 377, οἱ ὅποιοι ἐμαρτύρησαν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ε' ἐν Ἀδριανουπόλει, καταληφθεῖση ὑπὸ τοῦ Κρούμου¹. Οὐδ' εἶναι οἱ Τοῦρκοι πρῶτοι οἱ καταναγκάσαντες πρὸς ἐξισλαμισμόν τοὺς πιστοὺς Ὁρθοδόξους καὶ τοὺς ὁμολογητὰς ἀναιρέσαντες, ἀλλ' οἱ Ἀράβες. Ἡ πρώτη δὲ μεγάλη ὁμάς τῶν μαρτυρησάντων ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀλλὰ μὴ ἐξομολογούντων δὲν ἦσαν κἄν μοναχοὶ ἢ πολῖται, ἀλλ' οἱ Τεσσαράκοντα δύο στρατιωτικοὶ καὶ τιτλοῦχοι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, οἱ ΜΒ' ἐν Ἀμορίῳ νεομάρτυρες, οἱ ἀποτιμηθέντες τὸ 845 ἐπὶ βασιλείας Θεοδώρας καὶ Μιχαὴλ Γ' καὶ τιμώμενοι λαμπρῶς καὶ ἐγκωμιαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὴν 6ην Μαρτίου². Ἰδοὺ τὰ περιστατικὰ τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν :

Κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Ἀράβων πολέμους τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, ὅτε εἰς ἀντιπερισπασμόν τῶν ἐν Σικελίᾳ ἐπιθέσεων ὁ Θεόφιλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ πατρις τῶν χαλιφῶν Μαμούν καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Μοτασέμ Σωζόπετρα (837) καὶ ὁ πληθυσμὸς ἐσφάγη, ἐνῶ ἡ πόλις ἐκάη, τὸ μὲν εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀραβικῶν ὡμοτήτων, τὸ δὲ διὰ νὰ δημιουργηθῇ δέος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἀράβων, πληττομένων εἰς τὴν καρδίαν τοῦ κράτους αὐτῶν. Εἰς ἐκδίκησιν τῆς προσωπικῆς αὐτῆς προσβολῆς ὁ χαλίφης Μοτασέμ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐξεστράτευσεν οὐχὶ πλέον κατὰ τῶν ἀκριτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντίου ἐν Μικρασίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τῶν ὀχυρωτάτων πόλεων τοῦ κέντρου καί, ἀφοῦ τὴν 22αν Ἰουλίου κατέλαβε τὴν Ἀγκυραν, ἐπροχώρησε καὶ ἐντὸς δύο ἐβδομαδῶν, κατόπιν προδοσίας, ἐγένετο κύριος τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Ἀμορίου, κοιτίδος τῆς βασιλευούσης βυζαντινῆς δυναστείας· «τῆς λαμπροτάτης τῶν Ἀμοριανῶν πόλεως», ἥς τὴν ὑπεράσπισιν εἶχεν ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἀξιωματοῦχοι τοῦ κράτους. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν Ἀράβων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡμύνετο ἀκόμη

1. Προχειρῶς πρβλ. Κ. Ἀμαντόν, Ἱστορία, τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους², Α', σσ. 391 - 393. Ἡ μνήμη τῶν ἐν λόγῳ μαρτύρων ἤγετο τὴν 23ην Ἰουλίου, κατὰ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου. Ἡ ἀκολουθία τῶν (ὁ κανὼν ὑπὸ Ἰωσήφ) Ε. Follieri-I. Dujčev, Un Acolutia inedita per i martiri di Bulgaria dell'anno 813, Byzantion XXXIII, 1963, σσ. 71 - 106 (τὸ κεῖμενον σσ. 75 - 85). Πρβλ. καὶ V. Beševliev, Eine genügend anerkannte hagiographische Quelle, ἐν Polychronion F. Dölger, 1966, σσ. 90 - 104.

2. Δύο κανόνες εἰς τοὺς ΜΒ' μάρτυρας τοὺς ἐν Ἀμορίῳ, ὧν ὁ δευτέρος Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου, ἐξέδωκε κριτικῶς ἐσχάτως ὁ ἐμὸς ἀνεψιὸς Εὐτύχιος Ἰω. Τωμαδάκης, ἐν *Analecta Hymnica Graeca, Canones Martii*, Roma 1971, σσ. 86 - 107.

ή φρουρά, ἐφονεύθησαν πολλαὶ χιλιάδες κατοίκων, οἱ δὲ λοιποὶ ἡχμαλωτίσθησαν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ στρατηγὸς καὶ οἱ ἐπιζήσαντες ἀξιωματικοί. Ἡ πόλις ἐδηλώθη καὶ αἱ περιουσίαι τῶν κατοίκων, σφαγέντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διηρπάγησαν. Τὸ Βυζάντιον ἡσθάνθη μὲ δέος τὸ ἐπενεχθὲν πλῆγμα, τὸσον ἐγγὺς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, ὅσον οὐδέποτε πρὶν, ἡ δὲ τύχη τῶν Ἀμοριανῶν τὸ μὲν ἐξηγρίωσε τοὺς Χριστιανούς, τὸ δὲ κατέστησε θρυλικὴν τὴν ἐκδίκησιν εἰς τοὺς ἀνατολικούς λαούς, ὅπου τὸ Ἀμόριον εἰσηλθὲν εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ περσικὴν ποίησιν ὡς Ἀμουρέα ἢ Ἀμουρέα! Τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ἀράβων ἐνίσχυσε εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ τύχη τῶν 42 ἐγκριτωτέρων στρατιωτικῶν αἰχμαλώτων τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀμορίου, οἱ ὅποιοι ἐφυλακίσθησαν εἰς τὴν πόλιν Σαμάρρα, τὴν νέαν μετὰ τὴν Βαγδάτην πρωτεύουσαν τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, καὶ ἀφοῦ παρέμειναν εἰς τὴν εἰρκτικὴν ἐπὶ ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη, πιεζόμενοι καὶ βασανιζόμενοι διὰ τὰ ἀσπασθῶν τὸν μουσουλμανισμόν, καὶ οὕτω προδώσουν καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν βασιλέα τῶν, ἡρνήθησαν καὶ ἀντέστησαν στερρῶς, διὸ καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν τὴν 6ην Μαρτίου 845 καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν Εὐφράτην. Ὅταν ἐστάλησαν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκυριάρχουν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ εἰκονοκλάται, ὅταν ἐμαρτύρησαν ἐβασίλευεν ἡδὴ ἡ εὐσεβὴς Θεοδώρα καὶ ὁ Μιχαὴλ Γ', δύο δ' ἔτη ἐγένετο τὸ μαρτύριον μετὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐξήτασεν ἂν οἱ 42 ἀξιωματικοὶ ἦσαν εἰκονοκλάται ἢ εἰκονόφιλοι, ἀμαρτωλοὶ ἢ δίκαιοι ἢ ἂν εἶχον φονεῦσαι ἐχθροὺς ἐν πολέμῳ, ὅπερ ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν κανόνων καὶ εἰς τοὺς ἀπλοὺς κληρικούς. Ἀνεκήρυξαν αὐτοὺς ἀγίους καὶ κατέστησαν αὐτοὺς ἐπισήμως νεομάρτυρας. Οἱ γνωστότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ φρούραρχος Ἀέτιος, ὁ πατρίκιος Θεόφιλος, ὁ Θεόδωρος Κρατερὸς, ὁ Κάλλιστος Δούκας, ὁ πατρίκιος Κωνσταντῖνος καὶ ἄλλοι ὀνομαστὶ ἀναφερόμενοι, εἰς τὴν σύγχρονον ἀκολουθίαν, τὴν εὐρισκομένην εἰς τὰ Μηναῖα :

*Οἱ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀναφανέντες καλλίνικοι Μάρτυρες
ἀστέρες ἄδυτοι ἐν τῷ σεπτῷ στερεώματι τῆς Ἐκκλησίας,
ἁθλῶν λαμπρότησιν ἐφωτίσατε πᾶσαν τὴν ὑφήλιον
καὶ διελύσατε πλάνης τὸ σκότος, πανεύφημοι,
καὶ νῦν πρὸς φέγγος τὸ αἰωνίζον μετεβιβάσθητε...*

(Στιχηρὸν α', Ἑσπερινοῦ)

*Ἀπαγωγῇ, Χριστομάρτυρες, βαίᾳ δέσμοι γεγόνατε
καὶ ἀπετέθητε ἐν φυλακῇ ἐπὶ μίσιστον ἅπαντες χρόνον,
θεῖοι τῆς πίστεως ὄντως φύλακες· ἐντεῦθεν μαινόμενος
θῆρ ὁ δυνώνημος, ξίφει ὑμᾶς ἐθανάτωσε, μὴ βουληθέντας
εἶξαι τοῖς τούτου δεινοῖς προστάγμασι...*

(Στιχηρὸν β')

*Σὺν Κωνσταντίνῳ, Βασσώῃ καὶ Καλλίστῳ, Θεόφιλον ἅπαντες
καὶ τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν λοιπὸν θεῖον ὄμιλον τῶν ἀθλοφόρων
μεγαλοφώνως ἀνευφημήσωμεν·
θανεῖν γὰρ προσείλοντο ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ζωῆς
σφαγιασθέντες γηθόμενοι...*

(Στιχηρὸν γ')

*Ἡ Ἐκκλησία σήμερον πανηγυρίζει μυστικῶς
νέαν στολὴν ἐνδυσσάμενη ὡς πορφύραν καὶ βύσσον
τὰ αἵματα τῶν νέων ἀθλοφόρων...*

(Δοξαστικόν)

Αὐτοὶ οἱ νέοι ἀθλοφόροι, οἱ Χριστομάρτυρες, ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῆς βιαίας ἐπιβολῆς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, τιμώμενοι δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δοξαζόμενοι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἐπὶ Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων χριστομάχων σφαγιασθέντων, ἐγένοντο φωτεινὸν παράδειγμα ἐπὶ δέκα καὶ πλέον αἰῶνας εἰς τοὺς Χριστιανοὺς Ὁρθόδοξους, σοφοὺς καὶ ἀσόφους, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους, ν' ἀντισταθοῦν κατὰ τῆς ἀλλαξοπιστίας τὴν ὁποίαν, ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου, ἐπέβαλλον αὐτοῖς μετὰ τοὺς Ἀραβας οἱ Ὅθωμανοί. Εἰς τὴν πραγματικότητα λοιπὸν ἡ ὁσία Φιλοθέη Μπενιζέλου ἡ Ἀθηναία εἶναι νεομάρτυς. Καὶ ἐὰν παλαιότερον τοῦτο δὲν καθίστατο σαφές, δικαίως ὁ μακαριστὸς ἐν ἀρχιεπισκόποις καὶ ἐνδοξος ἐν ἱστορικοῖς Χρυσόστομος Ἀθηνῶν ὁ Παπαδόπουλος περιέλαβε τὴν Φιλοθέην δι' ὀλίγων μεταξὺ τῶν καταλογογραφηθέντων εἰς τὸ βιβλιάριόν του «Οἱ Νεομάρτυρες» (ἡ δευτέρα ἐκδοσις, 1934), εὐλόγως δὲ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, ὁμιλῶν ἀπὸ τοῦ ἰδίου βήματος καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τὸ 1953, προτροπῇ τοῦ μακαριστοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Σπυρίδωνος, ἀνέπτυξα τὴν ἰδίαν θέσιν, ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἀνασυνέταξε τὴν ἀκολουθίαν «τῆς ὁσιομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ μητρὸς ἡμῶν Φιλοθέης τῆς Ἀθηναίας», ὁ ἐνταῦθα παριστάμενος μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης κύριος Διονύσιος, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξέδωκεν εἰς ἀνεύρετον σήμερον λαμπρὰν ἐκδοσιν πρὸ 18 ἐτῶν τὴν ἐν λόγῳ ἀκολουθίαν, προτάξας εἰσαγωγὴν τοῦ ὁμιλοῦντος.

Γ'

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰ τοῦ βίου τῆς ὁσιομάρτυρος διὰ βραχέων, διότι ἄλλοι καὶ ἄλλαι περισσότερα ἔγραψαν, τὰ ὅποια καὶ προσιτὰ δύνανται νὰ γίνουσι διὰ συγκεντρώσεως καὶ δὲν ἀναφέρονται μόνον εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Φιλοθέης ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὑπ' αὐτῆς ἰδρυθὲν «Φροντιστήριον», ὅπερ ἐπὶ μακρὰς δεκαετηρίδας διετηρήθη μετὰ τὸ μαρτύριον αὐτῆς.

Ἡ ἁγία εἶναι συνδεδεμένη τὸ μὲν πρὸς παλαιὰν ἀρχοντικήν οἰκογένειαν τῶν τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν, τῶν γαιοκτημόνων Μπενιζέλων¹, τὸ δὲ πρὸς δύο ναοὺς φέροντας τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοκλήτου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐξ ὧν ὁ μὲν εὐρίσκετο ὅπου ἀκριβῶς ὁ σημερινὸς ὁμώνυμος ναὸς τοῦ ἀποστόλου ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἀρχιεπισκοπείου Ἀθηνῶν, καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ἀστικῶν κτημάτων τῆς οἰκογενείας Μπενιζέλων, ὁ δ' ἕτερος εἰς τὰ Πατήσια, παρὰ τὴν ὁδὸν Λευκωσίας (ὁ ὁποῖος καὶ ἀνεστηλῶθη καὶ ἐδημοσιεύθῃ² ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ζώντων σήμερον Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, τοῦ κ. Ἀν. Ὀρλάνδου). Ὁ τελευταῖος ἀπετέλει ἐν τῶν μετοχίων τοῦ κεντρικοῦ μοναστηρίου, ὅπερ ἦτο τὸ παρὰ τὴν σημερινὴν Μητρόπολιν, ὅπου καὶ τὰ κελλία καὶ τὰ ἄλλα ἐνδιαιτήματα καὶ τὰ ἐργαστήρια τῶν μοναζουσῶν, αἱ ὁποῖαι συνήχθησαν εἰς παρθενῶνα καὶ «φροντιστήριον» κατὰ τὴν παραδοσιακὴν ἔκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλα τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Ἀθηνῶν τμήματα συνδέεται ἡ ὁσιομάρτυς, πρὸς τὴν Καλογρέζαν πρῶτον καὶ πρὸς τὸ Ψυχικὸν δεύτερον. Διότι τὸ Ψυχικὸν δὲν ἦτο ἄλλο τι παρὰ πηγὰδι εἰς τὸν δρόμον ἐκ τῆς Πάρνηθος διὰ τοὺς ὀδεύοντας πρὸς τὰς Ἀθήνας τὰς περιориζόμενας τότε περὶ τὴν Πλάκα τὴν κορυβαντιώσαν καὶ μασκαρευομένην σήμερον, κοιτίδα ὅμως καὶ νῦν ἀκόμη τόσων ἱερῶν κτισμάτων. Τὸ φρέαρ ἀνώρυξεν ἡ ἁγία ἡγουμένη καὶ ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου χεῖλους ἀνέγραψε καὶ τὴν λέξιν «ψυχικόν» (πρὸς ὄφελος τῆς ψυχῆς), ἵνα κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος δροσίζῃ τοὺς ὁδοιποροῦντας πρὸς τὸ Ἄστυ καὶ μικρὸν ἀνακόπτοντας τὸν δρόμον διὰ νὰ ἀναλάβουν δυνάμεις πρὸς συνέχισιν αὐτοῦ· ἦτο δ' ἄλλωστε τοῦτο συνήθεια τῆς ἐποχῆς καὶ παρὰ Χριστιανοῖς καὶ παρὰ Μωαμεθανοῖς καὶ ἐθεωρεῖτο εὐεργεσία ἡ ἀνόρυξις φρέατος ἢ ὁ σχηματισμὸς κρήνης.

Ὁ πατήρ τῆς ἁγίας ὀνομάζετο Ἄγγελος, ἡ δὲ μήτηρ τῆς Συρίγη. Ἡ ἰδία ἐβαπτίσθη ὑπὸ ἄγνωστον ὄνομα, φέρεται δὲ ὡς Βεβούλα καὶ συμπεραίνουσι ὅτι ἦτο Ρεγούλα, Ρηγούλα ἢ Ρηγίλλη. Δὲν ἀποκλείω ὅμως, ἂν ὄντως ἡ ἁγία ὀνομάζετο κατὰ κόσμον Βεβούλα, νὰ ἦτο Παρασκευοῦλα μᾶλλον. Διότι ἡ μὲν ἀρχαία Ρηγίλλη εἶχε λησμονηθῇ, ἡ ὅσια δὲ Παρασκευὴ καὶ τότε καὶ νῦν μεγάλως τιμᾶται ἐν τῇ Ἀττικῇ. Τελείως ἀπίθανον κρίνω τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀειμνήστου προκατόχου μου Νίκου Α. Βέη, ὅτι ποιήμᾳ τι ὅπερ οὗτος ἐδημοσίευσεν τὸ 1923 μετὰ τὴν ὑπογραφὴν Ρεσοῦλα ἀνήκεν εἰς τὴν ὁσιομάρτυρα. Ἀντιθέτως ἐσώθησαν ἐγγραφα ἀφορῶντα εἰς περιουσιακὰς

1. Πρβλ. Ἰωάννου Γενναδίου, Ὁ οἶκος τῶν Μπενιζέλων καὶ ἡ ὁσία Φιλοθέη, Ἀθήναι 1929, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ὁσία Φιλοθέη, (Μέγα Πανηπειρωτικὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν σύγγραμμα) Ἡ Δωδώνη, Ἀλεξάνδρεια 1931, σσ. 315, 317-351. Ἀξιόλογα εἶναι καὶ ὅσα ἐθυσάουρυσεν ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἡ Εὐαγγελία Κ. Φραγκάκη, Ἡ ὁσία Φιλοθέη, Ἀθήνα 1952.

2. Δύο ἀνέκδοτοι ναοὶ τῶν Ἀθηναίων Μπενιζέλων, ΕΕΒΣ Η', 1931, σσ. 318-328.

της σχέσεις, ἐν πωλητήριον τοῦ 1575 καὶ ἐν δωρητήριον τοῦ 1549. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ ἀγία ἦτο ὀλιγογράμματος, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἐποχῆς, καὶ οὐδεμία ἀπόδειξις ὑπάρχει ὅτι ἐχειρίζετο τὴν σχολαστικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν αὐθάδης γραμματικὸς τῆς ἐποχῆς, ἀπευθυνθεὶς πρὸς τὸν μέγαν λογοθέτην τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μητροῦς Ἐκκλησίας Ἰεράκα (1565 - 1611). Ἡ ἐπιστολὴ ἀναφέρεται εἰς διαφορὰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ μονὴ τῆς Φιλοθέης καὶ ἡ τῆς Πεντέλης, δι' αὐτῆς ὑβρίζονται δ' οἱ τότε Ἀθηναῖοι καπηλικώτατα κατὰ τρόπον ἀπάδοντα εἰς ἱερά χειλὴ καὶ ἀνάρμοστον διὰ μονάστιαν. Τὸ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ δὲν προέρχεται ἐκ χειρὸς τῆς Φιλοθέης δεικνύται καὶ ἐκ τῆς ὑπογραφῆς «Φιλόθεος μοναχῆ», ἣν ἔθηκεν ὁ συντάξας, ἐπὶ τὸ ἀρχαικώτερον τροποποιήσας τὸ ὄνομα τῆς ἡγουμένης.

Ἀπεναντίας τὴν γνησίαν εἰκόνα τῆς ἀγίας διέσωσαν τοιχογραφίαι καὶ εἰκονίσματα τῆς ἐποχῆς, πόρρω δ' ἀπέχει τῆς ἀφελεστάτης ὄψεως ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν νεομάρτυρα ὁ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ζωγραφήσας αὐτὴν ἀγιογράφος Φώτιος Κόντογλους. Διότι ἡ ἀγία εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Σαλαμίνος καὶ ἀλλαχοῦ εἰκονίζεται ἀσκητικῇ, πνευματικῇ καὶ περίφροντις, προκεχωρημένης ἡλικίας, δεδοκιμασμένη καὶ ἐσκαμμένη ὑπὸ τοῦ βίου ὃν ἔζησεν. Εἶναι δὲ ἀσφαλῶς γνωστὸν ὅτι ἔγγαμος οὖσα καὶ λαχοῦσα κακογνώμονος συντρόφου, ὅστις καὶ βαναύσως ἐφέρετο πρὸς αὐτήν, παρήτησε τὰ ἐγκόσμια καὶ τὴν κοίτην τοῦ γάμου, οὐ μόνον χάριν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς ἐνδόξου πρώην ἐν ἀμαθείᾳ δὲ καὶ βαρβαρότητι τότε διατελούσης πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἔλειπεν οἰαδήποτε πρόνοια διὰ τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἀπόρους καὶ τοὺς νοσοῦντας καὶ δὴ διὰ τὰς ἀπροστατεύτους νεάνιδας, αἵτινες — ὑπηρετοῦσαι πολλάκις μωαμεθανικὰς οἰκογενείας ἢ διὰ τὰ κάλλη καὶ τὰ φυσικὰ χαρίσματα κινεῖν τὸν πόθον τῶν ἐντοπίων μουσουλμάνων — ἐκινδύνουν νὰ ἐξισλαμισθοῦν ἀναγκαστικῶς ἢ παραπειθόμεναι. Ἡ ἰδρυσίς τοῦ μοναστηρίου, ἡ διδασκαλία ἐν αὐτῷ ἐργοχείρων (κατὰ τὴν παλαιὰν μοναστικὴν πρᾶξιν καὶ παράδοσιν, τηρουμένην ἄχρι καὶ τῆς σήμερον εἰς τὰ γυναικεῖα τοῦλάχιστον μοναστήρια), ἡ ὑπαρξίς στοιχειώδους σχολείου, ἡ κοινὴ ζωὴ, ἡ προϋποθέτουσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ νοικοκυριοῦ (ραψίματος, μαγειρεύματος κλπ.) δεικνύουν ὅτι ἡ Φιλοθέη τὰς μοναχὰς ἀλλὰ καὶ τὰς προσκαίρως ἐγκλεισμένας ἐκεῖ, τὰς ὁποίας οἱ παλαιοὶ ἔλεγον «μοναστηρίσιες» — διότι ἦσαν λαϊκαὶ διαμένονσαι πρὸς οἰκοκυρικὴν μόρφωσιν καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο πρὸς προφύλαξιν καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὰ μοναστήρια, τὸ δ' ἔθιμον τοῦτο ἦτο καὶ δυτικὸν καὶ ἐπτανησιακόν, τὰς προητοίμαζε διὰ τὸν βίον, τὰς ἐφωδίαζε διὰ προσόντων καὶ τὰς ἐξώπλιζεν ἠθικῶς. Ἀλλὰ πέρα τούτων, ὅσάκις Ἀθηναία κόρη ἐκινδύνευε ν' ἀρπαγῇ ὑπὸ ἀγᾶ, ἐκρύπτετο — ἀρπαζομένη ὑπὸ τῆς Φιλοθέης — εἰς ἐν τῶν παραρτημάτων τῆς μονῆς δυσπρόσιτον εἰς τοὺς κατακτητὰς, τὸ δὲ προσφορώτερον πρὸς τοῦτο ἦτο τὸ κτῆμα τῆς Κέας (Τζιάς).

Σημειωτέον ὅτι ἡ Τζιά ἐκκλησιαστικῶς ὑπῆγετο τότε εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἶχεν ὑποκείμενον τοῦ προκαθημένου Ἀθηνῶν ἀρχιερέα Τζιάς καὶ Θερμίων (Κέας καὶ Κύθνου), ἐκεῖ δ' εἶχε καταφύγει ἄλλοτε καὶ ὁ κλεινὸς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης, μετὰ τὴν ἑξωσίιν του ἐκ τοῦ Ἀστεως (τὸ 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων).

Ἀλλ' ἀκριβῶς αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι τῆς Ἀθηναίας «Κυράς» (ὡς ἀπεκάλουν οἱ σεβόμενοι συμπολίται τῆς τὴν ἀρχόντισσαν ἡγουμένην των), ἔφεραν παρ' ὀλίγον μὲν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἔργου τῆς, ἀσφαλῶς δ' αὐτὴν πρὸς τὸ μαρτύριον. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐνδιεφέροντο διὰ τὰς νηστείας καὶ ψαλμωδίας τῶν καλογραιῶν, ὅταν μάλιστα ἐλάμβανον πλούσια ἔκτακτα δῶρα καὶ ἐδέσματα ἀπὸ τὰ μοναστήρια. Ἀλλ' ἀσφαλῶς δὲν ἤθελον ἐμπόδια εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεων των, ἐθεώρουν ὅτι εἶχον δικαίωμα νὰ διαθέσουν τὰ νιάτα τῆς ἐποχῆς ἀναλόγως τῶν ἰδιοτροπιῶν των. Κατόπιν ἀναλόγου ἐπεισοδίου, φυγαδεύσεως κόρης τὴν ὁποίαν ἐσκόπευεν ἁγῆς τις νὰ καταστήσῃ σύνευνον καὶ μουσουλμανίδα, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς ἀντιστρατευομένης αὐτοῖς ἡγουμένης καί, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς ὅτι θὰ τὴν συναντήσουν (δυναμένην νὰ κρύπτεται πότε ἐδῶ καὶ πότε ἄλλαχοῦ), εἰσέβαλον κατὰ τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τὸ ἐσπέρας τῆς 29ης Νοεμβρίου 1588 εἰς τὸν ναῖσκον τοῦ μετοχίου τῶν Πατησίων, τιμώμενον καὶ αὐτὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀποστόλου, καὶ σύραντες τὴν ψάλλουσαν ἡγουμένην, ἐξυλοκόπησαν αὐτὴν μέχρι θανάτου. Καὶ δὲν ἀπέθανεν ἡ γενναία καὶ καρτερόψυχος ἁμέσως. Ἀλλ' αἱ κακώσεις ἐκράτησαν αὐτὴν ἐπὶ τῆς κλίνης μέχρι τῆς 19ης Φεβρουαρίου τοῦ 1589, ὅτε ἡ ὀσιομάρτυς ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος καὶ παρέδωκε πρὸς τὸν Θεὸν τὸ ἀγωνιστικόν της Πνεῦμα, κληροδοτήσασα ἡμῖν τὴν χάριν καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ εὐσεβοῦς βίου, τοῦ μόχθου ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἑνδοξὸν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐγνωρίζοντο ἐκ τοῦ βίου τῆς καὶ ἐπαναλαμβάνονται μέχρι σήμερον ὑπὸ ὅλων τῶν βιογράφων καὶ ἐγκωμιστῶν τῆς, αὐτοῦσια ἢ παρηλλαγμένα. Ἀλλ' ἤδη τὸ 1953, προλογίζων τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὀσιομάρτυρος, ἔγραφα ὅτι ὁ ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλλην ἱστοριοδίφης Κωνσταντίνος Μέρτζιος¹ ἀνεῦρεν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Γαληνοτάτης νέα αὐθεντικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς ἁγίας, τῶν ὁποίων καὶ ἐπέκειτο ἡ δημοσίευσίς. Ὄντως ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δημοσιεύσεως ἐνὸς φακέλου ἀφορῶντος εἰς τὴν ἁγίαν, ἐμάθομεν περὶ αὐτῆς νέα καὶ ἄγνωστα πράγματα. Πρῶτον ἤλθεν εἰς φῶς ἰδιόχειρος ἀναφορά τῆς μετὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς, ἐκ τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι ὄντως ἡ Φιλοθέη ἦτο ὀλιγογράμματος καὶ δὲν ἦτο δυνατόν

1. Τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1971 ἀνηγγέλθη καθ' ὃν χρόνον ἐτυποῦτο ἡ παρούσα μελέτη.

νὰ εἶχε ποτὲ συντάξει τὸ ὕβριστικὸν διὰ τοὺς Ἀθηναίους γράμμα πρὸς τὸν Ἱέρακα. Δεύτερον ὅτι ἡ μονὴ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου μετὰ τῶν δύο μετοχίων εἶχεν ἰδρυθῇ περὶ τὸ 1571, ἔτος σημαντικὸν διότι περὶ αὐτὸ ἐγένετο ἡ κατάληψις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, ἀμφοτέρω τὰ γεγονότα ἐπηρεάσαντα τὴν μεταξὺ Δύσεως καὶ Ὁθωμανῶν συμβατικὴν συνύπαρξιν. Τρίτον ὅτι αἱ μοναχαὶ ἦσαν 150 τὸν ἀριθμὸν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ ἐκχριστιανισθεῖσαι μουσουλμανίδες τρεῖς ἢ τέσσαρες, εἰς δὲ τὸ μοναστήριον κατέφευγον σκλάβοι (πιθανὸν Κύπριοι πωληθέντες μετὰ τὴν ἄλωσιν), οἱ ὅποιοι ἀπληθεροῦντο, προφανῶς διὰ τῆς καταβολῆς λύτρων. Τέταρτον ὅτι αἱ διώξεις τῆς ἀγίας δὲν περιορίζονται εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ 1588 - 1589 διάστημα, ἀλλ' ἦσαν πολὺ προγενέστεραι. Μεταφέρω ἐδῶ μέρος τοῦ κειμένου τῆς ἀγίας, ἀναφορᾶς δηλονότι τῆς 22ας Φεβρουαρίου 1583 γραφείσης ἑλληνιστὶ πρὸς τὴν Γερουσίαν τῶν Ἑνετῶν, δι' ἧς ἡ ἀγία ἐζητεῖ βοήθειαν χρηματικὴν πρὸς πληρωμὴν δυσβαστάκτων χρεῶν τὰ ὅποια συνῆψε, διὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχον λεηλατήσῃ τὴν μονὴν τῆς, φυλακίσῃ τὴν ἰδίαν καὶ διασκορπίσῃ τὰς μοναχὰς τῆς.

«Γνωστὸν ἔστω τῆς ἀφεντίας σας, ὅτι ἐποίησα μοναστήριον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πανευφήμου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου, σὺν δύο μετόχια ἐν ταῖς Ἀθήναις καὶ ἐσύνεξα παρθένους τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν πενήνonta, ὡς τρέφω κανονικῶς καὶ πορεῖονται κοινοβιακῶς. Καὶ περᾶζομένον καιρὸν μᾶς ἐσκόφαντήσαν οἱ Ἀγαρηνοὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν αἰχμαλώτων χριστιανῶν ὅπου ἔτυχαν εἰς τὰς χεῖρας μας, καὶ διὰ τινὲς ἀγαρηνές, ὅπου εὐρέθησαν εἰς τὴν μονὴν πιστεύοντας τῷ Χριστῷ καὶ ἔγιναν καὶ μοναχαί». Ἱστορεῖ κατόπιν ἡ ἀγία πῶς «διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸ μοναστήριον συνῆψε δάνειον 60.000 ἄσπρων, διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ δι' αὐτῶν τοὺς κατακτητὰς» καὶ συνεχίζει: «καὶ τὸν ἀπερᾶζομένον Αὐγουστον (1582) ἦλθαν οἱ Ἀγαρηνοὶ καὶ ἔφαξαν τὲς μονές καὶ ἤρσαν σκλάβον τοῦ φλαμπουριάρη (ἀξιωματοῦχου Τούρκου τῆς πόλεως), ὅπου τὸν εἶχαμε εἰς φύλαξιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν του (δηλαδὴ διὰ νὰ τὸν ἐξαγοράσουν), καὶ τρεῖς τούρκισσες ὅπου ἦταν καλογραιές». Κατόπιν τούτου ἡ μὲν Φιλοθέη ἐφυλακίσθη εἰς τὸν γουλᾶν (πύργον) «καὶ τὲς μονές ἐδιαγονμήσανε καὶ οἱ παρθένες ἐσκόρπισαν, μέρος δὲ ἐγλύτωσαν κρυφίως καὶ οἱ ἐπίλοιπες εὐρίσκονται μετὰ τῆς συνοδίας ἡμῶν». Καθ' ὃν χρόνον τὴν ἐκράτουν ἐν φυλακῇ «καὶ καθ' ἑκάστην ὥραν μὲ ἔδιδαν μαρτύριον νὰ γίνω τούρκισσα ἐγὼ τε καὶ οἱ ἀδελφές (καλόγριες) ἢ νὰ μὲ καύσουν. . .». Διὰ νὰ γλυτώσῃ καὶ πάλιν «ἐβάλαμεν τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα τοῦ μοναστηρίου ἀμανατέ (ἐνέχυρον) καὶ ἐσυνάξαμεν ἄσπρα χιλιάδες ὀγδοήκοντα καὶ ἐδώσαμεν τοῦ κατῆ καὶ τοῦ φλαμπουριάρη καὶ τῶν ἐπιλοίπων Τοντζῶν, γὰρ νὰ μὴ γενῶ συνκελέτη (θύμα) καὶ ἐτζί μὲ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἐβοηθηθήκαμεν καὶ ἐγλύτώσαμεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των. Μόνον πῶς στεκόμαστε

εἰς-ἐ-φύλαξιν μὲ ἔγγυσιν (ἐγγύησιν), ὥστε νὰ δοθοῦν τὰ ἄσπρα τοῦ πρώτου χρέους καὶ τοῦτες οἱ ὀγδοήκοντα χιλιάδες...».

Ζητεῖ λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἑνετικὴν Γερουσίαν βοήθειαν διὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ μοναστήρι. Ἡ Ἑνετία κατεῖχεν ἀκόμῃ τὴν Κρήτην, τὴν Ἐπάνησον, τμήματα τῆς Πελοποννήσου καὶ εὐλογον ἦτο νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τύχην τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀδελφῶν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ νὰ παρουσιάζεται ὡς προστάτις τῆς πίστεως.

Τὴν ἀναφορὰν παρέλαβεν ὁ πνευματικὸς τοῦ μοναστηρίου ἱερομόναχος Σεραφεῖμ Πάγκαλος, συνοδευομένην ἀπὸ συστατικὰ τῶν προυχόντων τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ τότε Μητροπολίτου, ὁ ὁποῖος ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἤδρευεν ὁ πλησιέστερος Λατίνος ἐπίσκοπος Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας Paolo del Grasso, εἰς τὸν ὅποιον διηγήθη τὴν συμφορὰν καὶ ἐπέδειξε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα. Ὁ Λατίνος ἀρχιερεὺς, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἦτο Ἑνετὸς καὶ γνώστης τῆς πολιτικῆς τῆς Γαληνοτάτης, ἔδωκε πιστοποιήσιν περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἀναφορᾶς τῆς Φιλοθέης καὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως αὕτη βοηθηθῇ. Ἐφωδιασμένος μὲ ὅλ' αὐτὰ ὁ Σεραφεῖμ Πάγκαλος ἦλθεν εἰς Ἑνετίαν, ὅπου θὰ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ κλεινοῦ λογίου καὶ ἱεράρχου Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου καὶ πιθανῶς τοῦ παρεπιδημοῦντος Μαξίμου Μαργουνίου καὶ τῶν ἐκεῖ προυχόντων Ἑλλήνων, ἐπέδωκε τὴν ἀναφορὰν τῆς Φιλοθέης, συνοδεύσας δι' ἰδίου γράμματος, ὅπου λέγει ἐν μεταφράσει: «Εἶναι περίπου δώδεκα χρόνια (1571 - 1583) ἀφότον μία ἐσθνήσις Ἀθηναία ἀπὸ θεῖον ὁρμωμένη ζῆλον, ἀνῆγειρεν ἐν μοναστήριον ἐν ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ὡς καὶ δύο μετόχια. Τὸ μοναστήριον τὸ ἐπροίκισε μὲ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά της καὶ γενομένη μοναχὴ ἡ Φιλοθέη ὑπηρετεῖ εἰς τὸ μοναστήριον ... Αὕτη συντηρεῖ περὶ τὰς 150 καλογραίας. (Ἐκεῖ)... εὐρίσκουν ἄστυον πολλοὶ σκλάβοι καὶ ὅχι ὀλίγοι ἄπιστοι γίνονται Χριστιανοί. Τοῦτο προουκάλεσε τὴν ὀργὴν τῶν ἐχθρῶν τῆς θεησεκίας μας καὶ ἀπεπειρώθησαν οὗτοι νὰ ματαιώσουν τὸ ἔργον, καταστρέφοντες τὸ μοναστήριον οἰκειοποιούμενοι τὴν περιουσίαν του καὶ ἀτιμάζοντες τὰς παρθένους». Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ αὐτὸν προσπίπτει εἰς τὴν Γερουσίαν ζητῶν νὰ συνδράμῃ τὸ μοναστήρι καὶ τὰ μετόχια «μὲ ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὴν ἐμπνεύσῃ διὰ ν' ἀποφενχθῇ ὁ βιασμός τῶσων ἀθῶων παρθένων καὶ διὰ νὰ μὴ στερηθοῦν τοῦ ἀσύλου οἱ ἀνυχεῖς σκλάβοι καὶ διὰ νὰ μὴ ἐμποδισθῇ ἡ λύτρωσις τῶσων ταλαιπωρουμένων ψυχῶν», αἱ ὁποῖαι εὐεργετούμεναι θὰ διατηρήσουν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην.

Ὁ Δόγης παρέπεμψε τὴν αἴτησιν εἰς τὴν Ἑνετικὴν Γερουσίαν ἡ ὁποία ἀπεφάσισε νὰ συνδράμῃ μὲ 200 τσεκίνια (χρυσᾶ νομίσματα) τὴν μονὴν «καθόσον γνωρίζομεν ὅτι ἡ αἰτοῦσα (Φιλοθέη) συμβάλλει εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διότι θέλομεν νὰ ἐγκαταρῇ εἰς τὴν μνήμην τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν τῶν διαβιούντων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χώρον ἡ ἐξαιρετικὴ ἡμῶν

συμπάθεια», διεβίβασε δὲ τὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει βάιλον (πρεσβευτὴν τῆς Ἑνετίας εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἄρχοντα τῆς ἐκεῖ Ἑνετικῆς παροικίας), πρὸς ἐκτέλεσιν. Μετὰ τοῦ δουκικοῦ ἐγγράφου συνεταξίδευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Σεραφεὶμ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος ἔπρεπεν ἐκεῖ νὰ εἰσπράξῃ τὰ χρήματα. Μολονότι τὰ γράμματα τοῦ Δόγη ἐγράφησαν τὴν 6ην Αὐγούστου 1583, μόλις τὸν Μάιον τοῦ ἐπομένου ἔτους ὁ βάιλος ἀπήντησε πρὸς τοὺς προΐσταμένους του. Εἰς τὸ ἐγγραφὸν του καλεῖ τὴν Φιλοθέην οὐχὶ ἡγουμένην ἀλλὰ προηγούμενην, καὶ τὴν βοήθειαν τὴν μέλλουσαν νὰ παρασχεθῇ «ἐλεημοσύνην». Ἀνέλαβε νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν τὰ ὅσα ἐπεκαλεῖτο ὁ Σεραφεὶμ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ Φιλοθέη ἦσαν ἀληθῆ, καὶ διεπίστωσεν «ὅτι εἶναι ἀληθέστατον τὸ χρέος ποὺ ἔκαμεν ἡ ἐν λόγῳ προηγουμένη, διὰ νὰ ἀπελευθερωσῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων τὸ μοναστήριον, τὸ ὁποῖον οὗτοι ἤθελον νὰ καταστρέψουν», διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀπελύτρωσε σκλάβους». Ἄλλ' ἡγνόει ποὺ εὐρίσκετο αὕτη, διότι ἤκουεν ὅτι εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς τὴν νῆσον Ἀνδρον ἐξ αἰτίας τῶν χρεῶν τούτων, καὶ ἐπερίμενε νὰ ὁμιλήσῃ μὲ ἱερωμένους ἐλθόντας προσφάτως ἐξ Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ πράγματα. Μετὰ δύο ἡμέρας, τὴν 10ην Μαΐου 1584, ὁ Σεραφεὶμ εἰσέπραξε τὰ 200 τσεκίνια, τὴν δὲ σχετικὴν ἀπόδειξιν προσυπέγραψαν ὁ Μάξιμος Μαργούνης, δηλαδὴ ὁ Μαργούνιος, καὶ ὁ πρωτέδικος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Δανιὴλ ἱερεὺς. Ὁ Μαργούνιος εἶχεν ἀφιχθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Κρήτης, μέσῳ Ἑνετίας, διὰ νὰ χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος Κυθήρων. Σήμερον ἡ ἐπισκοπὴ φαίνεται ἄνευ τινὸς σημασίας. Ἀλλὰ τότε ὁ Κυθήρων ἐχειροτόνει τοὺς ὀρθοδόξους ἱερεῖς Κρήτης, ὅπου δὲν ἐπετρέπετο νὰ διαμένῃ μονίμως ὀρθόδοξος ἀρχιερεὺς. Ὑποψιάζω ὅτι τὴν ὑπόθεσιν θὰ ἐγνώριζεν ἐκ τῆς Ἑνετίας ἢ διὰ τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως ἢ διὰ Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου. Ἐπειδὴ ἦτο πρόσωπον λίαν εὐυπόληπτον διὰ τοὺς Ἑνετοὺς, τῶν ὁποίων ἦτο ὑπήκοος, καὶ εἶχε δὲ σπουδάσει εἰς Πατάβιον (Padova), διὰ τοῦτο ἡ μαρτυρία του καὶ ἡ μεσολάβησις του ὑπῆρξε πλέον ἢ ἰσχυρά.

Οὕτως ἐσώθη τὸ 1584, κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἡ μονὴ καὶ ἡ Φιλοθέη ἐπανῆλθεν ὡς ἡγουμένη εἰς Ἀθήνας καὶ συνέχισε τὸ ἔργον της, χωρὶς φυσικὰ νὰ μεταβάλλῃ σκοπὸν καὶ μέσα. Ἀλλὰ τὴν μοιραίαν ἐκείνην ἐσπέραν τοῦ 1888 οἱ Τούρκοι δὲν ἐξήτησαν χρήματα, μετῆλθον τὴν ράβδον καὶ προυκάλεσαν τὸν θάνατον τῆς ὁσιομάρτυρος, ἡ ὁποία ἀμετανοήτως ἐξηκολούθει νὰ τοὺς προκαλῇ.

Δὲν θέλω νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ ζήτημα ποῦ ἐκοιμήθη ἡ ἁγία, εἰς τὸ μετόχιον τῶν Πατησίων ἢ εἰς τὸ μετόχιον ὅπου ἡ κρύπτη τοῦ ναοῦ της ἐν τῷ ὀνομασθέντι μετὰ ταῦτα συνοικισμῷ Φιλοθέης, οὐδὲ ἔχει σημασίαν τοῦτο. Ἐσώθησαν τὰ ἱερά της λείψανα καὶ ἐνθύμια ἐκ τοῦ ἐγκο-

σμίῳ της βίου, ἐρειπωθέντος δὲ πρὸς καιρόν, τοῦ ναῖσκου τῶν Πατησίων, μετεφέρθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Γοργοπηκόου, ὃν ἐσυνηθίσαμεν νὰ λέγωμεν ἅγιον Ἐλευθέριον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀνεγερθέντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μητροπολιτικὸν ναὸν, ὅπου φυλάσσονται καὶ ὅπου ἐκτίθενται κατὰ τὴν ἐόρτιον ἡμέραν τῆς συνάξεως αὐτῆς εἰς προσκύνησιν ὑπὸ τῶν πιστῶν. Ἡ μονὴ της διετηρήθη μέχρι περίπου τῆς Ἐπαναστάσεως, καθὼς καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Μπενιζέλων, τὴν ὁποίαν ἐνθυμίζει μικρὰ ὁδός, παρακειμένη πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ καὶ τὰς ὁδοὺς ἁγίας Φιλοθέης καὶ ἁγίου Ἀνδρέου. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων τὸ καθολικὸν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, παρὰ τὸ ἀρχιεπισκοπεῖον, χρησιμεύει δ' ἔκτοτε καὶ διὰ νὰ τελῶνται ἐν αὐτῷ τὰ μηνύματα τῶν ἐκλεγομένων συνοδικῶς ἀρχιερέων. Ἡ μνήμη τῆς ἁγίας ἐπεξετάθη καὶ ἔξω τῆς Ἀττικῆς, πληροφωρῶ δὲ τοὺς ἀκροατάς μου ὅτι ἐν τῶν παρεκκλησίῳ τοῦ ἁγίου Νεκταρίου Χανίων (προσκυνήματος πολυανθρώπου, εἰκονογραφηθέντος δὲ ἀξιοθαυμάστως καὶ πλουσίως) ἀφιέρωται τῇ ἁγίᾳ Φιλοθέῃ. Ἐκεῖ συνήθως ἐκκλησιάζεται ὁ ὁμιλῶν ὅταν εὐρίσκεται εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του.

Οὕτως ἡ ἁγία Φιλοθέη εὗρε θέσιν παρὰ τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ κορυφαίου κατὰ τοὺς χρόνους μας ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', ἀνδρὸς λογίου, μελετητοῦ τῶν Πατέρων, ἐνισχύσαντος τὰ Γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς περιδόξου διὰ τὴν παιδείαν της Δημητσάνης ἔφερεν εἰς τὴν Σμύρνην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πλὴν τῶν ἄλλων σεπτῶν λειψάνων ἡ ἱερὰ καθεδρική μητρόπολις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐθυσάυρισε τοὺς δύο αὐτοὺς πόλους τῆς εὐσεβείας. Τὸν λόγιον μύστην τῆς Ἐθνεγερσίας καὶ ἐθνάρχην τοῦ δουλεύοντος Γένους, τὸν ὑποστάντα τὴν ἀγχόνην καὶ τὸν διασυρμὸν χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ποιμνίου. Καὶ τὴν εὐγενῆ γυναῖκα ἡ ὁποία παρήτησε τὸν πλοῦτον καὶ τὰς ἀνέσεις τῆς ζωῆς διὰ ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τοὺς συνανθρώπους, τὴν δυστυχίαν των, τὴν παιδείαν των, διὰ ν' ἀποτρέψῃ ὅσον ἡδύνατο τοὺς κινδύνους οὓς διέτρεχον αἱ παρθένοι τῆς ἐποχῆς της, διὰ νὰ διαφυλάξῃ μετὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τὴν ἐθνικότητά των, διὰ νὰ λυτρώσῃ χριστιανούς πωληθέντας ὡς δούλους.

Εὐλογημένη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία! Τί πρώτον να θαυμάσῃ ὁ πιστὸς καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος καὶ τί δεύτερον εἰς τὰς συμπτώσεις τῶν δωρημάτων τοῦ Θεοῦ τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς τὴν λαλοῦσαν ἔτι καὶ σήμερον τὴν γλῶσσαν τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν Πατέρων Νύμφην αὐτοῦ! Ἐμνήσθημεν τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει πολυαριθμῶν νεομαρτύρων τῶν ἀρνηθέντων νὰ βουλγαρίσουν καὶ τῶν ΜΒ' ἐν Ἀμορίῳ ἁγίων μαρτύρων, ἀξιωματικῶν ὄντων καὶ τὸν τραχὺν βίον τοῦ στρατιώτου ἐξωσμένων καὶ ἀσπίδα προταξάντων κατὰ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἐπειράθησαν νὰ μιάνουν τὸ

βάπτισμα καὶ τὴν ἐθνικότητά των. Εἶδομεν πῶς ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας ἡ φαεινὴ Φιλοθέη ἐκάη ὡς λαμπὰς φωτισμοῦ καὶ ἔλαμψεν ὡς φωταυγὸς πυρσὸς σωτηρίας καὶ τονώσεως ἐθνικῆς. Ὑψώθησαν δι' αὐτὴν ναοὶ καὶ παρεκκλήσια, συνεγράφησαν ὕμνοι, συνετάχθησαν ἀκολουθίαι, ἐξωγραφήθησαν εἰκόνες, ἐκάησαν κανδηλαί. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερα δι' αὐτὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τιμὴ εἶναι ὅτι εἶδε τὸ ὄνειρόν της πραγματούμενον, ἐλευθέρας, χριστιανικάς, ὀρθοδόξους Ἀθήνας, καὶ ὅτι συγχορεύουσα ἐν οὐρανῷ μετ' ἀγγέλων καὶ ἀγίων, θησαυρίζει τὴν χάριν καὶ τὰ ἰδιά της λείψανα εἰς τὸν ἄλλοτε ιδιόκτητον χῶρον τῆς εὐκλεοῦς οἰκογενείας της, παρὰ τὰ λείψανα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε', τοῦ ἐνσαρκούντος τὴν μεγαλότεραν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τοῦ ὁποίου ἐορτάζομεν τὴν 150ὴν ἐπέτειον τῆς Ἐπαναστάσεως, θυσίαν.

*Τὴν ὁσιομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐν ταῖς Ἀθήναις
διαλάμψασαν φαεινῶς,
τὴν καὶ μαρτυρίου στεφάνῳ κοσμουμένην
τὴν θείαν Φιλοθέην πάντες τιμήσωμεν !*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ